

DR. FARKAS MÁRIA

egyetemi docens

SZTE Olasz Nyelvi és Irodalmi Tanszék

Szeged

Kollár Andrea: Sauris/Zahre – Nyelvpolitika és nyelvi jogok Olaszországban egy többnyelvű közösség tükrében

Kollár Andreának, az olasz nyelvi tanszék fiatal adjunktusának kötetét ajánlom az érdeklődő olvasónak. A szerző imponáló magabiztossággal vállalkozik a feladatra: bemutatni Olaszország nyelvi helyzetét a nyelvpolitika, szociolingvisztika szemszögéből nézve, a többnyelvű közösség, Sauris falu nyelvhasználatán keresztül. Elsősorban tehát a mai helyzetre összpontosít, így csak vázlatosan említi meg a ma is meglévő dialektusok nyelvtörténeti aspektusát. A téma feldolgozásának az adott aktualitást, hogy 1999-ben, húsz év előkészítő munka után, elfogadták Olaszországban a kisebbségek védelméről szóló törvényt, mely azt jelenti – többek között –, hogy az Itáliában élő őshonos kisebbségek anyanyelvüket az oktatás és a közigazgatás területén egyaránt használhatják, s ehhez az állam anyagi forrásokat is biztosít. Ahogy a *Bevezetőben* megtudjuk, a dokumentumot vegyes érzelmekkel fogadták-fogadják az olaszok napjainkban is, jóllehet Európában az elsők között voltak a törvény kidolgozásában.

A kötet hat nagy fejezetre oszlik, s a fejezetek logikusan épülnek egymásra: a tágabb, elvontabb nyelvészeti kérdésektől kiindulva érkezünk el egy kis falu (Sauris) gyakorlati nyelvhasználatának bemutatásához, megismeréséhez.

Az I. fejezet *A nyelvi repertoár jellemzői Itáliában* címet viseli, mely egy történeti áttekintéssel kezdődik, megemlítve, hogy Itália egységesítése előtt sem beszélhettünk nyelvi egységességről, de – talán érdekes módon – utána sem. Ennek elsősorban történeti magyarázata van. Mindenesetre ez a nyelvi valóság létrehozta napjainkra az ún. standard olasz nyelvet, valamint a regionális és népi olasz nyelvet. Ez utóbbi hallható néhány évtizede Olaszországban a nagyvárosokban s az ipari centrumokban. Nem véletlenül mondtam, hogy „hallható”, hiszen ez beszélt nyelvi változat, így hajlamos a nyelvi változások (nyelvtani egyszerűsödés, idegen szavak stb.) gyors befogadására. Ezzel a kérdéskörrel számos nagynevű olasz nyelvész foglalkozik, mint pl. Cortelazzo, M., Berruto, Vedovelli, Sabatini, Sobrero és mások. T. De Mauro megemlíti, hogy kezdetben 80% körül volt az analfabéták száma, ez mára már lényegesen lecsökkent, s körülbelül 11 %-uk csak dialektust beszélnek, s akiknek az írás-olvasással is gondjuk van. A nyelvi repertoárról szólva, a szerző világosan elkülöníti a diglossziát, a két- és többnyelvűséget (*biliguismo sociale*), valamint a Berruto javasolta *dilalia* fogalmát is értelmezi. Fölveti egy pillanatra a dialektus használatának kérdését is, de ez nem tartozik szorosan a témához, másrészt már könyvtáryi szakirodalom foglalkozik ezzel a témakörrel. Tudvalevő, hogy az olasz dialektusokat kb. 900-ra teszik, amit annak idején Manlio Cortelazzo egyszerűen csak úgy illusztrált: „tanti dialetti quante località”.

A II. fejezet az *Őshonos nyelvi kisebbségek Itáliában* szól arról, hogy kb. 4,8 % kisebbségi nyelvet beszél az országban, s megközelítőleg 12 kisebbségről tehetünk említést. Itt is érvényes azonban az, amit az előzőekben is megemlíthettünk volna, nevezetesen azt, hogy ahány nyelvész, annyiféle felfogás uralkodik. Mindenesetre a szárd nyelvi kisebbség a legjelentősebb Olaszországban (kb. 1.500.000 lakos), de jelentős a német, friuli, szlovén, horvát, ladin stb. nyelvet beszélők száma is. Mindkét fejezetben sok táblázat, nyelvi térkép, ábra segíti az olvasót, hogy eligazodjon a „nyelvi zürzavarban”.

A harmadik nagy egység a *Nyelvi kisebbségek és nyelvpolitika* kérdéskörével foglalkozik, amelyben rövid történeti áttekintést kapunk a „questione della lingua” meglétére, egészen Dantétól (De vulgari eloquentia) a bibliafordításokon keresztül (vulgáris, nemzeti nyelvek erősödése – Erasmus, Luther hatása). A francia forradalom célkitűzései között a nyelvi szerepe is fellelhető, mert az „egyenlőség és testvériség a nyelven keresztül jut kifejezésre.” – olvashatjuk. Leegyszerűsítve tehát: erős nyelv – erős állam, és fordítva.

A világháborúk azonban, mint ez ismeretes, átrajzolták Európa térképét, s ezzel együtt egy új mozgalom indul el, mely a világ kisebbségeinek fennmaradásáért küzd.

Kollár Andrea röviden bemutatja a nyelvi emberi jogokkal kapcsolatos legfontosabb nemzetközi dokumentumokat is, mint pl. Brazília (1987), Barcelona (1996), valamint szól az UNESCO számára készített különböző tervezetekről is, mely munkálatokban Szépe professzor is tevélegesen részt vett (Oslói Ajánlás, Hágai Ajánlás stb.). Szépe professzor a mai napig a magyarországi nyelvpolitika, mint tudomány megalapítója és jeles képviselője. Meghatározásában „a nyelvpolitika egy társadalmi szervezet (egészének és tagjainak) a nyelvre vonatkozó nézeteinek rendezett gyűjteménye tekintettel az elvégzendő teendőkre.” – idézi Kollár a 32. oldalon.

A IV. fejezet *Az itáliai nyelvpolitika 1861-től az 1999. évi nyelvtörvényig* egyre közelebb viszi az olvasót a kitűzött célhoz. Bemutatja a II. világháború nyelvi következményeit, tudjuk, hogy az 1947-es Alkotmányozó Nemzetgyűlés a kisebbségek problémáját is napirendre tűzi. Három terület kap speciális státútumot: Trentino-Alto Adige(német), Valle d'Aosta (frankoprovenszál) és Friuli-Venezia Giulia (ladin) kisebbségével.

Az első négy fejezet tömör, összefoglaló képet fest a gondosan feldolgozott szakirodalom segítségével a térség történelmileg magyarázható nyelvhasználatáról. Így jutunk el az V. fejezetben (*Sauris/Zahre, egy többnyelvű közösség a szociolingvisztika és a nyelvpolitika tükrében*) Saurishoz, s annak nyelvi állapotához, mely a konkrét nyelvészeti vizsgálat tárgyát képezi. A falu – melynek története a XIII. századra vezethető vissza – mintegy nyelvsziget, kb. 400 lakossal. A szerző 100 lakossal készített felmérést, hogy mikor és hogyan használja a helyi (szauriszi - saurano) dialektust, vagy a friulit, esetlegesen a standard olaszt. Háromnyelvű közösségről van tehát szó, mely Itália területén nem ritka. A szerző elénk tár néhány más tudományos elemzést is, melyek olykor ellentétes eredményt mutatnak. Mindezek a könyv erényei közé tartoznak, hiszen mindvégig szem előtt tartja a terminológiai kérdések tisztázását, az eltérő vélemények bemutatását, ütköztetését.

Az interjúk fölvetelére 2000 nyarán került sor, s annak földolgozása hosszabb időt vett igénybe. A kérdőívek értékelésének eredményeit látványos grafikák, ábrák, táblázatok tükrözik. A kapott eredmények azt bizonyítják, hogy a háromnyelvűséget lassan kétnyelvűség váltja föl, úgy tűnik ugyanis, hogy a friuli visszaszorulóban van. Mindenesetre elmondható, hogy a megkérdezettek többsége a szauriszi nyelvet teljes jogú kommunikációs eszköznek tartja, s büszke arra, hogy ismeri, beszéli ezt a nyelvet. A demográfiai hanyatlás folyamatának felgyorsulása azonban a kisebbségi nyelv eltűnéséhez vezethet – írja a szerző. Éppen ezért az Udinei Egyetem kutatói Denison professzorral együttműködve szótáron, pedagógiai anyagokon dolgoznak. Igen jelentős a Sappadai Dialektológiai Konferencia szerepe is, mely évről-évre nemzetközi tudósok tömegét vonzza és mozgósítja ebben a témakörben.

A könyv gazdag bibliográfiával és különböző függelékekkel zárul. Nagy pozitívuma a kötetnek, hogy rendkívül olvasmányos, továbbá – ami szintén nagyon dicséretes – stílusosan is igen szép magyar nyelven íródott. Ezért őszinte szívvel ajánlom a kötetet nemcsak az italianisták figyelmébe, hanem mindazoknak a tanároknak is, akik idegen nyelvet tanítanak, vagy a nyelvjárásokkal foglalkoznak, illetőleg csupán érdeklődnek a téma iránt, mely napjainkban és Magyarországon is igen aktuális.